

Агитатордын БЛОКНОДЫ

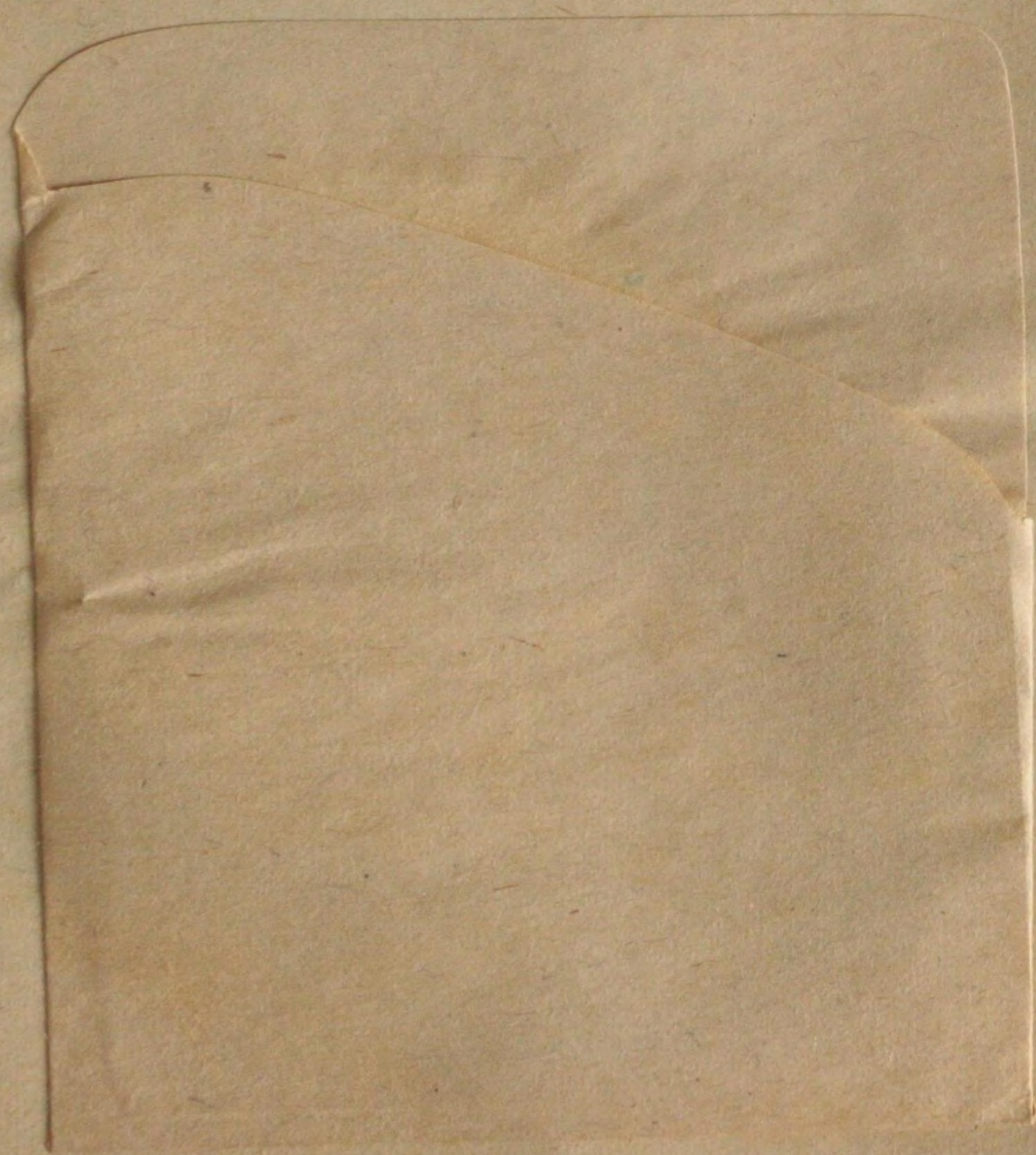
1981

ДЕКАБРЬ

12 №

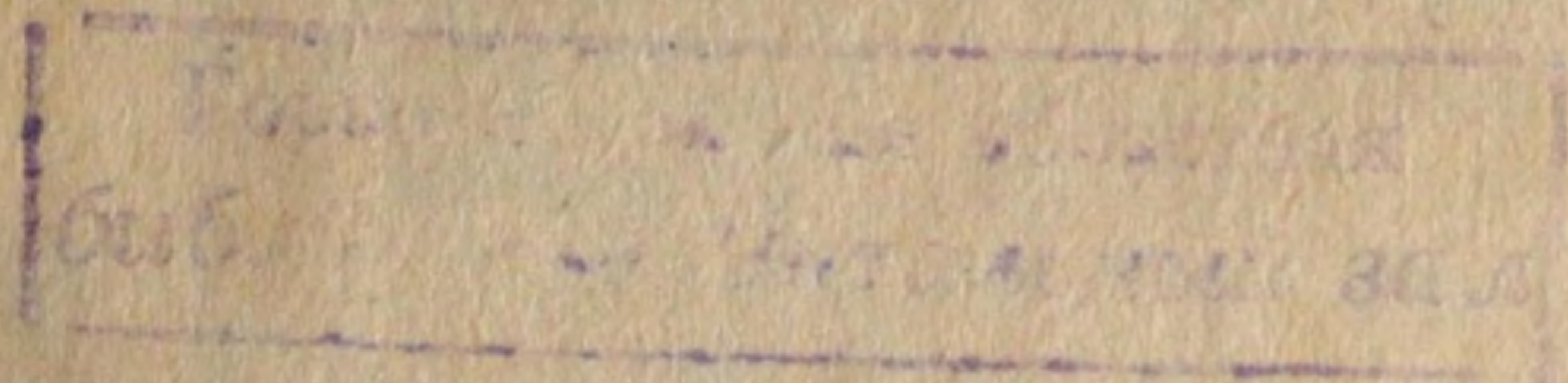

Бастыра ороондордун пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫН БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын пропаганда
ла агитация бөлүги

1981 j.
декабрь
12 №

АЛТАЙДЫН БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫН
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГИ

ИЧКЕРИ ӨЗҮМНИНГ АЛТАМДАРЫ

(депутат Ю. С. Знаменскийдин СССР-дин Верховный
Соведининг алтынчы сессиясында айткан куучыны)

Нөкөрлөр депутаттар! Бис КПСС-тин Төс Комитединин Пленумы өткөнин, КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы, СССР-дин Верховный Соведининг Президиумынын Председатели нөкөр Леонид Ильич Брежневтин куучынында айдылган ээжилерди ле түп шүүлтелерди сүрекей жарадып уткыдыс. Пленумнын документтери Төс Комитет, онын Политбюрозы КПСС-тин XXVI съезди жөптөгөн орооннын экономический ле социальный өзүминин программанын жүрүмде бүдүрери жанынан кандый сүрекей жаан төзөмөлдү иш өткүрүп турганын керелейт. Алтайский крайдын ишкүчиле жаткандары, бастыра советский албаты чылап ок, партиянын ла Советский госуударствонун ич жанындагы ла тыш жанындагы политиказын бир күүн-санаала жарадып, жер үстинде амыр-энчү болор. Программа жүрүмде турумкай бүдүп турганын жарадып уткыйт. Бистин ороон ого коркыду эдер тилле куучындажарын качан да жаратпаган да, мынан да ары жаратпас деп, Л. И. Брежнев база катап угускан.

Верховный Советтинг сессиязы экономиканы өскүрери, совет албатынын жадын-жүрүмин онон ары жарандылары, бистин Төрөлистинг ийде-күчин тыгыдары жанынан жаан учурлу сурактарды шүүжип жат.

Байбаков ло Гарбузов нөкөрлөрдин докладтарында беш-жылдык план ла бюджет, 1982 жылдын планы ла бюджетди партиянын съезди жөптөгөн Төс ууламжыларга келиштире тургузылганы айдылган. Плана Сибирьдин ле Ыраак Күнчыгыштын албаты-хозяйствозын бийик тебүлерле өскүрери темдектелген. КПСС-тин Төс Комитеди, Советский башкару, нөкөр Л. И. Брежнев акту бойы алтай-сибиряктарга килем-жилерин жаантайын жетирип турган учун бис быяанысты айддыс. Төс Комитет ле Башкару Алтайдын журт ишчилеринин жадын-жүрүмин жарандылары, Барнаул городты өскүрери, Горно-Алтайский автономный областьты экономический ле социальный жанынан онон ары өскүрери жанынан калганчы жылдарда жөптөр жараткан.

КПСС ленинский национальный политиканы өткүрүп, Партия ла Башкару килемжилерин јаантайын јетирип турганынын шылтузында алдында Россиянын национальный јака јерлери болгон јерлерде производительный ийде-күчтер ле культура јаранып туру. Совет албатынын исторический једимдери нөкөр Л. И. Брежневтин КПСС-тин XXVI съездинде жүрүми сондогон национальный јака јерлер эмди јок деп айткан сөстөри чын болгонын быжулап көргүзөт. Онызын эмдиги Туулу Алтайдын жүрүми јакшы керелейт. Совет јаннын јылдарында областьта промышленность тзөлип, онон ары өзүм алынат. Областын предприятиелери ороонго агаш, агаштан белетеген материалдар, бөс, өдүк, кийим, бийик чыңдыйлу сыр, ртуть ла өскө дө продукция аткарып туру. Алтайдын тууларында тuzалангадый темир, вольфрам ла јерден казып алар өскө дө байлыктар табылган.

Јурт хозяйство ичкери өзүм алынган. Область ороондо иштеп алып турган ноокынын 40 процентин, сыгындардын ла чоокыр андардын мүүстеринин 46 процентин иштеп алып, государственного табыштырат. Алтай албатынын социальный ла культурный жүрүминде тазылынан ала кубулталар болгон. Коммунисттер, Туулу Алтайдын бастыра ишкүчиле јаткандары ийде-күчин быјылгы јылдын планын ла бүткүл бешјылдыкты бүдүрерине ууландырып турулар. КПСС-тин XXVI съездинин јөптөрин бүдүрерине, партиянын ла албатынын бирлигин, башка-башка укту улустын најылыгын ла карындаштыгын тыгыдарына алтай албаты бойынын күүниле Россияга бириккенинин 225 јылдыгына ла Горно-Алтайский автономный областын 60 јылдыгына учурлай өткүрилип турган иштер кажы ла кижинин иштеги эрчимин тыгыдарына јаан јөмөлтөзин јетирет. Областын промышленнозы продукция белетеер он айдын планын бүдүргөн. Государственного јуртхозяйственный продукция садары план аайынча өдүп туру.

Областын јуртхозяйственный производствозы озодон бери мал өскүрер ууламјыла барып јат. Мал өскүрер ле малдын азыралын көптөдөр сурактар партийный, советский органдардын ла областын бастыра ишкүчиле јаткандарынын тос ајарузында туруп јат. Онынчы бешјылдыктын јылдарында јуртхозяйственный производствонин энергияла јеткилделери 25 процентке, фондторло јепсенгени 1,4 катапка көптөгөн. Онын шылтузында кату ла јулукту азырал белетеери 40 процентке көптөди. Азыралла јеткилдеери 20 процентке көптөгөн.

Је белетелип турган азыралдын кеми малга ыраак та једишпей јат. Техникала јепсеери бийик тебүлерле өдүп турган да болзо, азырал белетеерин нургулай механизировать эткенинин кеми бүгүнгү күннинг некелтезине келишпейт. Оныла коштой областьта ас улус јуртап јат. Бу ончозы мал өскүрерине буудагын јетирет. Керек неде дезе, бистинг область — тууларда туруп јат, мында айдын-күннинг аайы кату. Кыралар ла јурт хозјайствого керектү јерлер кичинек јалан-дарда ла кају јерлерде туруп јат. Ар-бүткеннинг андый айалгазында иштеерге јарамыкту аңылу техника бисте јок.

Он биринчи бешјылдыкта ороондо јуртхозјайственный машиналар эдип чыгарары тын өзүм алынары пландалып јат. Бистинг шүүлтебисле болзо, кају јерлерде иштеерге јарамыкту јуртхозјайственный машиналар эдип чыгарарынын тебүзин бийиктедип, тууларлу јерлерде иштеер автоматический стабилизациялу, јердин кыртыжын јарандырап јазал-дарлу МТЗ-82К танмалу тракторлор эдип чыгарарын ла садарын көптөдөр керек. Андый техника таштарлу кыраларда ла кају јерлерде иштеерге јарамыкту болор, јердин кыртыжын суу үребезине болужын јетирер. Кырларда өлөң белетеер тушта колбоп иштеер техниканы тормозной устройствулу чыгарар керек. Кају јерлерде аш јуунадатан СКК-5 «Нива» комбайндарды эдип чыгарарын түргендедер керек. Иште ченеп көрөргө чыгарган андый машиналар аш согорын алдындагызынан бүдүн јарым катапка көптөдип јат. Колло иштеер моторлорлу косилкалар биске сүрекеј керектү. Бу сурак јаны эмес те болзо, је онын аайына чыгары сүреен јылбай туру.

Нөкөрлөр депутаттар! КПСС-тин Төс Комитединин ле СССР-дин Министрлеринин Совединин «Јылкы мал өскүрер иштер керегинде» јөбин бис сүрекеј јарадып уткыдыс. Јылкылар өскүрерине ајару эдерин тыгытканы ороондо эт иштеп аларын көптөдөр арга бергениле коштой, оморды орооннын тууларлу јерлеринде толо тузаланар арга берер. Оныла коштой, аттар јегип өлөң чабар машиналар, тырмууштар ла өлөң болчоктоор машиналар эдип чыгарарын ла хозјайстволорго берерин көптөдөр керек. Бу сурактын аайына чыгары биске анчада ла јаан учурлу. Ненин учун дезе бисте аттарла иштеер инвентарьдын јүк ле бежинчи үлүзи бар.

Областьта малдан продукталар иштеп аларында јаан үлү этке келижип туру. Мал өскүреринде хозјайстволор ортодогы кооперация тузалу болгоны јарталган. Бис крайдын чөлдөги райондорына семирте азыраарга оок мал табыштырып јадыс.

Кооперация төзөлгөн жылдардын туркунына этке табыштырылып турган малдын орто бескези көптөп, государственного семис мал табыштырылып туру.

Эт иштеп аларын көптөдөр јаан учурлу база бир арга керегинде айдарга турум. Бистин областьтагы эн ыраак ла эн бийик Кош-Агаш аймактын хозяйстволоры эткомбинатка табыштыратан малды јербойында табыштырарын баштагандар. Онын шылтузында этке табыштырылып турган кажы ла койдын ла эчкинин орто бескези 2,5, уй малдын 5 килограммга көптөди. Малды эткомбинатка тартып јетиреринде јылыйту болоры он катапка астаган. Ажындыра чотогоныла болзо, малды андый эп-аргала табыштырганынын шылтузында областьтын бастыра хозяйстволоры государственного эт садарын 4 процентке көптөдөр арга төзөлөр. Ого једип аларга кожулта капитальный вложение, улус ла азырал керек јок. Онызы тузалу болгоны јарт. Мал табыштырар јангы эп-сүмени жүрүмде јалтаныш јогынан түрген тузаланар керек.

Нөкөрлөр депутаттар! Бистин областьтагы онынчы беш-јылдыкты электрификацияны өткүрери јанынан јаан иш өткүрилген бешјылдык болгон деп айдар керек. Ас эмес иштер өткүрилген. 500 километр јерде бийик вольтту энергия берер линия өткүрилген. Электроэнергияны государственной сетьтег тузаланарына тогус аймактан алтызы көчкөн. Промышленностько ло јурт хозяйствого, анайда ок коммунальный ла бытовой керектерге электроэнергия тузаланары өткөн бешјылдыкта эки катапка көптөди. Керек андый да болзо, областьтын ас эмес јурттарын электроэнергияла јеткилдеери үзүктелип јат. Бүгүн јүстег ажыра јурттарда ла городко бүдүштеш эки поселокто дизельный станциялар иштейт.

Областы электрифицировать эдер иш оног ары өткөнчө. Одүп турган бешјылдыкта јурттарды электрифицировать эдер ишти божодорго бир мун километр бийик вольтту энергия берер линия өткүрери темдектелген. Строительно-монтажный иштин тебүзи, өткөн бешјылдыкка көрө, эки катапка көптөөр учурлу. Бийиксү јердин айалгазында јаан ла ууркүч иш бүдүрерге келижер. СССР-дин энергетиказынын ла электрификациязынын Министерствозы областька јаантайын ајару эдип турганы учун быйаныс айдадыс. Оныла коштой, капиталовложениенин кеми ле электроэнергия өткүрери беш-јылдыктын јылдары сайын бир кеминде үлелзин, анайда ок областьтагы строительно-монтажный подразделениелердин ийде-күчин 1982 јылдан ала тыгыдар арга тапсын деп сурайдыс.

Крайды електроэнергияла јеткилдеерин көптөдөри јанынан база бир сурак. Он биринчи бешјылдыкта Кадындагы ГЭС-ти тудуп баштайла, 1990 јылда баштапкы эки агрегатты иштедип баштаары пландалып јат. Ой ас ла темир јол ыраак болгонын, строительство өткүрерине керектү јаан база төзөөри керектү болгонын ајаруга алып, белетеништү ишти 1982 јылдан баштаза артык болор деп бодойдыс.

Нөкөрлөр депутаттар! СССР-дин Министрлеринин Соведи Верховный Советте шүүжерине чыгарган орооннын он биринчи бешјылдыктагы экономический ле социальный өзүминин Государственный планынын проеги, 1982 јылдын планынын ла бюджетинин проекттери КПСС-тин XXVI съездинин јөптөрине келижип јат, олор совет албатынын материальный јадын-јүрүмин јарандыраарына, бистин орооннын ийде-күчин онон ары тыгыдарына ууландырылган. Мен Алтайский крайдын депутаттарынын адынан бешјылдык планы ла 1982 јылдын планын ла бюджетин јаантайын иштеер комиссиялардын эткен шүүлтелерин ајаруга алып, јарадары керегинде шүүлтени јарадып турум.

Алтайдын коммунисттери ле бастыра ишкүчиле јаткандары партиянын XXVI съездинин јөптөрин кыйалта јогынан бүдүрерге олардон камаанду бастыра иштерди өткүрер деп, партиянын Төс Комитедин, СССР-дин Верховный Советин бүдүмјилеерге јөп беригер. (Колчабыжулар).

УРГУЛЈИГЕ КОЖО, УРГУЛЈИГЕ — НАЈЫЛЫК

Ой коркышту түрген өдүп јат. Эл-јоннын үйези солынат — јангыс та бистин сүүген Төрөлистин эмес, је бүткүл јер-телекейдин тыш кебери кубулат. Бу күндерде бис КПСС-тин Төс Комитединин ноябрьский (1981. ј.) Пленумында Л. И. Брежневтин айткан куучыныла, СССР-дин Верховный Совединин алтынчы сессиязынын материалдарыла јилбиркеп таныжадыс. Олордо КПСС-тин XXVI съездинин јөптөрин бүдүрери јанынан партиянын ла албатынын тургускан пландары, 1982 жылда ла он биринчи бешјылдыкта бүдүретен амыр-энчү өйдөги өмө-јөмө лө көдүрингилү иш темдектелген. Лениннин партиязы — совет албатынын исторический јенүлеринин улу башкараачызы. Ол бисти историяда кем де өтпөгөн јолло коммунизмге — ишмекчи улустын үргүлјиге јүткиген амадузына — апарат. Бойынын салым-јүрүминде революционный кубулталар эдип, јаранып өзүп турган јүстен көп нациялардын ла ук-албатылардын бирүзи — алтайлар. Капитализмнин кыйын-шыралу өзүмин өтпөй, социализмге једетен јаан јолго тургускан тартыжунын төс үйе-өйлөри кандый?

Алтайлар бойынын ырызына күч јол өдүп келгендер. Олордын тазылдары өткөн чактарга улалат. 225 жыл мынан озо, башка-башка военно-политический төзөмөлдөрдин бойбойлары ортодо удурат-тедире калапту тартыжулары, тоножы ла базынчыгы тужында, алтай укту албаты коштой јаткан албатыларла нургулай саду өткүрип, орустарла колбу тудуп баштаган. Өмө-јөмө дипломатический колбулар тургузар, алтай бийлерди орус каанга бойларынын күүниле бактырар, бой-бойлары ортодо амыр-энчү јадарынын ла табару этпезинин ээжилерин тургузар амаду эткен учуралдар историяда текши јарлу.

Орус уездтердин ле көчүп јүрер феодалдардын јерлеринин, ол тоодо алтайлардын да, грандары јарт эмес болгоны, олар јаантайын кубулып туратаны блааш-тартышка ла военный согуштарга экелетен. Јуу-чакты көп сабазында укту-төстү байлар баштап туратан. Је кезикте блааш-тартыштар да

болуп турза, XVIII чактын көп жылдарында алтайлар ла орустар ортодо амыр-энчү ле эптү-жөптү айылдаштар болуп јадар колбулар болгон. Онон улам XVIII јүсјылдыктын 20-чи жылдарында түндүк алтайлардын бир канчазына Россияга багынар айалга тзззлгзз.

Алтайлардын көп сабазы Россияга XVIII чактын тал-ортозында багынган. Олор Россияга акту бойлорынын күүн-санаазыла бириккендер.

1755 жылда маньчжур олјочылар Джунгариянын албатыларынан багарын некегендер. Је алтайлар бу некел-тени јаратпай, бойынын кижизин Кузнецк јаар јажытту ийгендер. Олор олјочынын албанынан корулазын ла ончо алтайларды орустардын протекциязына алзын деп сурагандар.

Алтайлар Китайга бакпас деп јалтанбас каруу бергилеерде, олјочылар бойлорынын амадузын албан-күчле бүдүрерге ченешкендер. Олор алтайлардын јөөжзззин ле малын, улус јаткан јерлерди коскорып ла зртззп, бакпагандарды күүн-кајрал јогынан злтүргендер. Бир канча ззлззк алтайлар зскзз јердег келген олјочыларга удур аылтык-бычакту тартыжу зткүргендер.

1755 жылда күскиде 15 алтай јайзан «бойлорынын бастыра улузыла Россияга багынар күүнин» Колывано-Кузнецкий военный линиянын командири полковник Ф. И. Дегарригага айткан. Олор керек дезе каланды зч јылга озо тззлззр болуп молјонгондор. Јаан удабай, андый ок суракты Омбо јайзанга баштаткан 19 јайзан тургускан, 1756 жылда февраль айда Ф. И. Дегаррига көп јайзандар кол салган письмо алган. Анда олор бойлорын капшай ла Россияга кошсын деп сүреен сурагандар. «Биске улусты корып аларга болуш, бистин јерди јаман зйдззг корула...» Бу јайзандар каланды озолодо тззлззр болуп база ла чертенгендер. Керек болзо, 2000 кижиден турган болушту черзз де јууп берер болуп молјонгондор. 1756 жылда март айда 12 алтай јайзан Бийский крепостько келип, бу суракты түргендетсин деп сурагандар.

Јербойынын јамылулары суракка јззп бербей турарда, јайзандар Сибирьдин генерал-губернаторына суракту бичик ийгендер. «Мынан ары бис, 12 јайзан, бастыра улузысла кожо ак каанга багынар күүнис бар. Ак кааннын канча ла кирези тургускан каланын бистин колыстагы улусла кожо тззлззрис» — деп, олор бичигендер. Бу сурактын аайына генерал-губернатор чыгып болбогон. Шак онын учун јайзандар ол ажыра Россиянын зскзз ороондорло керектеринин Коллегиязына сурак бергендер.

Каанның башкарузы көп катап берилген сурактарды аяруга алып, 1756 жылда 2 майда орус эмес көчкүндөрдү орус протекцияга алары керегинде указка кол салган. Июнь айдагы ала Колывано-Кузнецкий военный линиянын шибее-леринде, форпостторунда да ретудтарунда орустарга багынган алтайларды көптөн алары башталган.

Башкаруунун 1756 жылда 16 ноябрьда чыгарган указы алтай көчкүн албатынын көбизи Россияга бойунун күүн-санаазыла бириккенин темдектеген.

Шак анайда көчкүн алтайлардын жүрүм-салымын улу орус албатыла, Россиянын өскө дө албатыларыла үргүлжиге бириктирери жанынан жаан учурлу алтам эдилген. Россиянын жетирген болужы жербойунун феодалдарынын удурат-тедире жууларынан, анчада да маньчжур олжочулардын алтай албатыны жоголтор амадузынан аргадаган, Туулу Алтайдын эл-жонунун хозяйственно-экономический ле культурный өзүмин онон ары өскүрерине жөмөлтөзүн жетирген.

Каан жагынын Россияны «албатылардын түрмөзү» болгону чын. Же орус албаты озогы да тушта өскө укту албатыларды социальный ла национальный жанынан базынчыктаарын жаратпай, ологон нажылык болуш жетиргени база чын. Онызын 225 жыл мынан озо Россия, улу орус албаты Туулу Алтайдын ончо албатыларына болуш эдип, колун бергени керелейт.

Көп чактардын туркунына орус албатыда социальный чындыкты тоор ээжи төзөлгөн. Ол каанга удурат өткөн исторический жууларда, феодалдарла, байларла, буржуазияла болгон классовый тартыжуларда ченелген. Орус албаты национальный жайым жадарын, национальный чындыкты тын тооп жат. Орус албаты алдынан бери улусунун тоозыла көп, ийде-күчтү, ойгон ло күүнзек. Бу ончозы өскө албатыларда орус албатыга чындык сүүш ле бүдүмжи болор айалга төзө-гөн. Мында алтай да албаты жастырбаган.

Орус албаты социальный ла национальный сурактарга жаантайын чындык болгону өрөгү айдылганы керелейт. А өзүмдү социализмнин ойинде ол орус албатынын жакшы-нак кылык-жагынын темдеги боло берди. Орус албаты өскө албатыларга ырысту жадын-жүрүм жеткилдеерге сүрекей көп-ти эткен, акту жүрегинен ле нени де кысканбай болушкан, көп учуралдарда жаан чыгымду ла жылытулу тартышкан. Кижиликтин историзында өскө укту улуска орус албаты-дый буурзак албаты жок деп, чынын айдар керек.

Партия орус албатынын албатылар ортодогы өмө-жөмө

колбуларды тыңыдарындагы исторический учурын темдектеп тура, бастыра албатылардын, Советтердин Ороонынын бастыра республикаларынын најылыгын јолду баалайт. СССР-дин албатыларынын најылыгы — ол бой-бойына чындык ла тен праволу нациялардын ла ук-албатылардын најылыгы ла карындаштыгы. Алтайлар, орооннын бастыра албатылары чылап ок, бу үргүлјиге тӱзӱлгӱн улу најылыкта болгондорына тын оморкоп турулар. Албатылардын најылыгын тыңыдары, ого јаантайын чындык болоры, ого кӱнӱн ле јӱмӱлтӱ эдери — бистин јӱрӱмистин законы. Бис, алтайлар, СССР-дин бастыра албатылары чылап, ырысту јадын-јӱрӱм ле амыр-энчӱ тӱзӱӱчи, бирлик ле ийде-кӱчтӱ биленин члендери болуп турганыска, бисте кӱп најылар ла карындаштар: орустар ла украинецтер, белорустар ла казахтар, узбектер ле азербайджандар, литовецтер ле латыштар, эстонцтер ле таджиктер, армяндар ла кыргызтар, молдавандар ла туркмендер, јӱстен кӱп ук албаты барына сӱӱнедис ле оморкойдыс.

Советский Туулу Алтай карындаштык албатылардын билезинде, бирлик албатыхозяйственный механизмде, јаңы исторический бирликте — совет албатыла кожо болгоны областьтын производительный ийде-кӱчтерин, онын кажы ла кижизинин духовный байлыгын онон ары ӱскӱрер тӱс лӱ учурлу арга болуп јат. Эмдиги ырысту јадын-јӱрӱм — социализм, КПСС-тин ленинский национальный политиказы тӱзӱгӱн национальный байлык деп, бис јарт ондоп турубыс.

Эки јӱс јирме беш јыл мынан озо Алтайдын тууларында «Үргүлјиге кожо!» деген сӱстӱр јаңыланган. Улу Октябрь-дын јенӱзинин кийнинде, социалистический строительство-нын ӱйлӱринде эски јадын-јӱрӱмнен арткан бастыра коомой ло ујатту керектер ойто бурулбас болуп ундылды. Алтай албаты Россиянын јенӱчил ишмекчи клазынын колынан национальный государственность алган.

Коммунистический партия ла Советский государство 1922 јылда 1 июньда Горно-Алтайский автономный областьты тӱзӱӱрин јарлагандар. Ол ло тарыйын социалистический экономиканы, промышленностьты, совхозторды, колхозторды тӱзӱӱр, областьты Россиянын ӱзӱмдӱ райондорынын кемине јетирер иштер башталган. Автономный областьтын бюджетине государствонын берип турган акказынын кеми јылдан јылга кӱптӱйт. Темдектезе, государствонын берген акказы 1923—1924 јылдарда областьтын бюджетинин 23,76 проценти, онын кийниндеги јылда — 49,7 проценти, 1925—1926 јылдарда 60 проценти болгон. Автономный область тӱзӱлӱр

жылда государство онын албаты-хозяйствозынын өзүмине 35,7 мун салковойдон көп акча, жетинчи бешжылдыкта 73,6 миллион салковой акча, тогузынчыда 164,5 миллион салковой акча, эмди 200 миллион салковойдон көп акча чыгарган.

Бой-бойына анайда болужары ар-жөөжөни мензинерин, кулданышты ла национальный базынчыкты жоголтканынын ла социализмди төзөгөнинин шылтузында башталган.

Болуш жагыс та финансовый, материально-технический жагынан эмес, же анайда ок кадрларла, жагы жүрүмди төзөөр баалу ченемелле, жагы кижини тазыктырарыла эдилген.

Бис П. Ф. Суховтыг, В. И. Плетневтин, П. Д. Кокориннин, С. Г. Латкиннин, В. М. Лыскиннин кызылгвардеецтерин ле партизандарын, партизанский дивизиянын командирин И. Я. Третьякты ла көп өскө дө нөкөрлөрдү, Туулу Алтайда баштапкы Советтер төзөгөн И. И. Некоряковты, Д. А. Красковты, А. Е. Бабушкинди, Г. Ф. Шарабаринди оморкодулу эске алынадыс. Иваново-Вознесенсктен келген 10 ишмекчи, Ленинградтан 14 ишмекчи (25 мун ишмекчилердин тоозынан) башка-башка башкараачы иште иштегендер. Олордын тоозында: И. М. Михайлов, В. И. Хмелев, Н. Я. Яковлев, В. И. Зуев, В. Г. Кошкурцев, А. В. Ремизов. Алтай коммунисттердин тоозынан жагы жүрүмди төзөөринде И. С. Алагызов, Е. С. Сузопова, Л. П. Таушканов, А. С. Алагызов, М. И. Ялбачев, И. В. Толток, Л. С. Хабаров ло өскө дө нөкөрлөр эрчимдү турушкандар.

Советтин баштапкы бешжылдыктарынын жылдарында иштин геройлары, колхозтын жүрүмин билгир баштаачылар, эл-жоннын су-кадыгын корыры учун ла бичик билбезин жоголторы учун тартыжаачылары, албаты-хозяйствонын эн баштапкы специалисттери, врачтар, үредүчилер, культишчилер, партийный, профсоюзный ла комсомольский организациялардын, пионерлердин ле үй улустын ижин баштаар активисттер өзүп чыккандар. Жагы жүрүмнин бүгүнгү строительдери Алтайдын кырларында Совет жан учун жалтаныжы жоктон тартышкандардын, социализмнин төзөлгөзүн төзөгөндөрдүн кереезин жакшы билип, оны ару-чек чеберлейдилер. Ада-Төрөл учун Улу жууда жалтанбас солдаттардын, тылдагы эл-жоннын ат-нерелү керектерин албаты качан да ундыбас. Улу Октябрьдын жегүзин корыры учун фашисттерле ат-нерелү тартышканы учун бистин областьтан 6555 кижин ордендерле, медальдарла кайралдаткан, 23 кижиге Советский Союзтын Геройынын бийик ады адалган.

Фронтто ло тылда турушкандардын ады-жолы областьта

элбеде јарлу, бис ологго быйанду сөзисти айдадыс, јабыс энчейедис ле ологго оморкойдыс. Башка-башка өйлөрдө И. И. Тухтубаев, Н. М. Киселев, Я. И. Бражников, Ш. С. Ялатов, С. И. Гриб, В. И. Галкин, Ч. К. Кыдрашев, Н. С. Лазебный, Т. Т. Сейсекенов, Д. А. Аргучинский, Г. А. Чунжеков, Н. С. Свиридов, А. А. Кочеева, С. Н. Шабуракова ла оного до өскөлөри јаны жүрүмди төзөп өнжидерине јаан камаанын јетиргендер. Кажы ла автономный јердин, нациянын ла ук албатынын өзүмин јарандылары јанынан партиянын пландарын башка-башка үйе улус эрчимдү ижиле бүдүрип јат. Бу бастыра совет албатынын исторический једимдерин көргүзип, КПСС-тин XXVI съездинде Л. И. Брежнев мынайда айткан: «Эмди сондогон јака јерлер јок».

Туулу Алтай Россияга бириккенин база бир аңылузы ишкүчиле јаткандардын социально-культурный өзүмине каан јанынын каршулу колонизаторский политиказы коомой салтарын јетирип, албатынын билгирин, культуразын оного ары өскүрерине буудактаган да болзо, — бого орус озочыл культура, научный шүүлтелер, үредү јаркындалып јеткени.

Алтай улустын тилин, јадын-жүрүмин ончозынан озо үренип шиндеген кижы В. И. Вербицкий болгон. В. И. Вербицкий алтай улустын ортозында 37 јыл јаткан, баштапкы «Алтай тилдин грамматиказын» (Казань городто, 1869 ј.), оного «Алтай ла аладагский куучыннын сөзлигин» (Казань, 1894 ј.) бичиген. Ол М. В. Чевалковло кожо 6 чөрчөк, 29 куучын, 29 кожон, жүстен көп алтай табышкактар ла укаа сөстөр бичип, кепке чыгарган.

Атту-чуулу орус ученыйлар В. В. Радлов ло Г. Н. Потанин, анайда ок Н. М. Ядринцев, Н. П. Дыренкова Туулу Алтайды шиндеечилердин тоозында болгондор. С. И. Руденконын ижи бастыра јер-телекейге јарлу.

Орус ученыйлардын научный экспедициялары уур аялгаларды өдүп, крайды, онын јерин, аң-кужын шиндеп көрүп, алтайлардын тилин, фольклорынын, этнографиязынын, историязынын материалдарын јуугандар.

Орус ученыйлар ла јорыкчылар каандардын кулданган албатызына бойларынын шинжүлери, иштери, албатылар ортодо нөкөрликти төзөөргө лө тыныдарга јакшы камаанын јетиргендер. Алтай улус орус ученыйлардын једимине болужын јетирип, ологго курсак-тамакла јеткилдеп, ологго јол баштаачыларла, көчүреечилерле болушкан.

Је Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандарынын санаа-шүүлтези, јайалтазы, ийде-күчи, онын јеринин байлыгы, көп на-

циялу Россиянын улuzu ла јери чилеп ок, тын өзүм алынбаган. Јаңыс ла Улу Октябрьский социалистический революция миллиондор тоолу эл-јоннын билгирин бийиктедерге јарамыкту айалга тözөгөн.

Областьта Совет јаннын јылдарында школдор, үредүлү заведениелер, су-кадык корыырынын ла культуранын учреждениелери элбеде тудулган, башка-башка специальностьту кадрлар белетелген, эмди областьта наукалардын 76 кандидады бар.

Советский ученыйлар партиянын ленинский национальный политиказынын ээжилерин јүрүмде бүдүрип тура, карындаштык албатынын чактардагы сондожын јоголторго, олордын экономиказын, культуразын ла науказын түрген көдүрерге ат-нерелү иш өткүргендер.

Социалистический Иштин Геройы, СССР-дин государственный сыйынын Лауреады, академик А. П. Окладниковтын Туулу Алтай аайынча шинжүлери текши јарлу. Областьтын кадрларын, баштапкы ученыйларын белетееринде јаан болужын профессор Н. А. Баскаков, РСФСР-дин наукаларынын атту-чуулу ишчизи, профессор Л. П. Потапов јетиргендер. Темдектезе, Николай Александрович Баскаков — филологический наукалардын докторы, јарлу ученый-тюрколог, «Ойрот тилдин методиказы» ла «Алтай тил» деп бичиктердин авторы. Ол алтай ученыйлардын баштапкы группазын белетееринде турушкан. Ол бойынын үренчиктерине адалык килемји јетирип туратан. Николай Александрович көп балдар азыраган малчы-алтай кижинин уулына Сазон Суразаковко ајару эткен. Онын К. Либкнехттин адыла адалган пединститутта үредүзин көрүп, ого научный шинжү өткүрер иш берген. (Ол пединститут Ада-Төрөл учун Улу јуунын өйинде Горно-Алтайск город јаар эвакуировать эдилген.). С. Суразаков фронтто шыркалаткан. Н. А. Баскаков госпитальдан оны бедреп табала, эмденип јакшы болгон кийинде оны кыйалтазы јогынан Москвага үредүзин оног ары улалтарга ийерге документтер јазаган. Онын кийинде орус ученый Сазон Саймовичле аспирантурадагы јылдарда колбу тудуп, кандидатский ле докторский диссертацияларды белетеерине болушкан. Онын үренчигин партиянын XIX съездинин делегадына тударда, ол коркышту сүүнген. Бу темдек орус ученый, коммунист областьтын кадрларын белетеерине эткен јаан килемјизин көргүзет, бистинг албатынын карындаштык најылыгын керелейт. Н. У. Улагашевтин, П. В. Кучияктын, Ч. А. Чунжековтын, А. Ф. Саруеванын, И. В. Шодоевтин,

А. М. Демченконын, Л. В. Кокышевтин, В. О. Адаровтын, Э. М. Палкиннин, Б. У. Укачиннин ле онон до өскөлөринин ады-жолы текши жарлу. Олор орус нөкөрлөринин болужына, жөмөлтөзине тайанып, жайалталарын ла бойларынын узун өнжидип алгандар. Жажы, нациязы, профессиязы башка-башка улустын, поэттердин ле бичиичилеридин, журукчылардын ла артисттердин, журналисттердин ле общественный ишчилердин, городтогы ла журттагы эл-жоннын нажылардый кожо нак иштеп турганы бистин жүрүмис, ижис, общественный санаа-шүүлтебис интернациональный болуп калганын жарт көргүзөт.

Бистин промышленный предприятиелерде, совхозтордо ло колхозтордо көп национальностьторлу коллективтер иштегилейт, башка-башка ук улустаң жаңы билелер төзөлөт, тын өзүмдү социализмнин калык-жоны өзөт. Олор В. И. Лениннин бичиктерин кычыргылайт, КПСС-тин историязын ла социалистический государствонин историязын үренет, Л. И. Брежневтин иштерин ле эске алынганын, орус классический произведениелерди ле советский литератураны кычырарга сүүгилейт. Бис бу кижиликтин байлыгын орус та, алтай да тилдерле бичиктерден ле газеттерден профессиональный бастыра жанрларыла кычырып жадыс.

Социалистический Иштин Геройлары — Алаш Кожабает, Б. И. Кестелова, Кыдат Тебекова, Д. Ф. Климкин, Тана Марчина, М. В. Толтокова, Ж. Т. Тоедов, А. Е. Попов. А. Г. Напалкова, П. Ф. Кудрявцев, партиянын съездтеринин делегаттары — А. А. Илаков, Л. Г. Дидеева, Я. М. Качкышев, Б. Т. Тужулкин, А. И. Язарова, С. А. Масканов, М. С. Тонтушева ла онон до өскөлөри бойларынын турумкай ижиле областьты макка чыгаргандар.

Туулу Алтайдын албатыларынын жүрүминде жаан исторический керекти — онын Россияга бириккенинин 225 жылдыгын байрамдаары олор ленинский партияны ла советский башкаруны күреелей бирлик турган, КПСС-тин XXVI съездинин жөптөрин бүдүреринде социалистический мөрөйдин тебүзи элбеген ле Советский Социалистический Республикалардын Союзынын төзөлгөннин 60 жылдыгын мергендү ишле уткыырыла белетенип турган өйдө өдөт.

Лениннин ле Албатынын Нажылыгынын ордендериле кайралдаткан Горно-Алтайский автономный областьтын ишкүчиле жаткандары «СССР-дин 60 жылдыгына — мергендү иштин 60 неделези!» деген иштин вахтазына тургандар.

Бис КПСС-тин Төс Комитединин ноябрьский (1981 ж.)

Пленумынын, СССР-дин онынчы катап тудулган Верховный Советинин алтынчы сессиязынын јөптөрүн оморкодулу уткыдыбыс. Он биринчи советский бешјылдыктын пландары јөптөлгөн. Орооннын 1982 жылдагы ла 10-чы бешјылдыктагы экономический ле социальный өзүминин элбек программазы кажы ла коллективтен, кажы ла городтын ла јурттын ишчизинен Бастырасоюзный Социалистический мөрөйдө ак-чек туружарын, бастыра бар ийде-күчин берип, јөмөлтөлү иштее-рин некеп, иштин дисциплиназын тыгыдар, иштин арбынын бийиктедер, бастыра јерлерде, кайда ла болзо, кымакай ла чебер болор некелте эдет.

Л. И. Брежнев КПСС-тин Төс Комитединин ноябрьский (1981 ј.) Пленумында мынайда айткан: «1982 жыл јаан учурлу политический керектерле бай болор. Профсоюзтардын ла комсомолдын съездтери өдөр. Албатынын депутаттарынын јербойлорындагы Советтерине выборлор өткүрилер, Советский Социалистический Республикалардын Союзынын алтанынчы жылдыгы темдектелер. Бу керектердин кажызында ла бойынын аңылузы, бойынын политический учуры бар. Ол ок өйдө олор ончолоры партиянын ла албатынын бирлигин оноң ары тыгыдарына, орооннын ончо нацияларын ла ук-албатыларын там тыгыда бириктирерине, элбек калык-јоннын политикадагы ла иштеги эрчимин бийиктедерине јаңы ийделү тебү берер учурлу».

225 жыл мынан кайра Туулу Алтайдын албатызы сок жаңыс чындык јолго туруп алганын история көргүсти. Бис улу орус албатыга, Совет орооннын карындаштык бастыра албатыларына ууланып, «Үргүлјиге кожо, үргүлјиге најылык!» — деп айдадыс. КПСС-тин Төс Комитединин ноябрьский (1981 ј.) Пленумынын ла СССР-дин Верховный Советинин сессиязынын јөптөрине каруу эдип, Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандары он биринчи бешјылдыктын баштапкы жылын јенүлү божодып, 1982 жылдын пландарын бүдүрип, СССР-дин төзөлгөннин 60 жылдыгын иште жаңы јенүлерле уткып, КПСС-тин XXVI съездинин исторический јөптөрүн јүрүмде бүдүрерге, бистин Төрөлистин ийде-күчин оноң ары тыгыдарга бойлорынын бастыра ийде-күчин бергилеер.

СОВЕТТЕР ЛЕ ТАГНАН ХОЗЯЙСТВО

КПСС-тин Төс Комитединин ле СССР-дин Министрлеринин Совединин 1977 жылда сентябрь айда чыгарган «Колхозчылардын, ишмекчилердин, служащийлердин ле өскө дө эл-јоннын тагнан мал-ажы, маалазы ла садтары керегинде» деп ле 1981 жылда чыгарган «Тагнан хозяйстволордын продукциязын көптөдөри јанынан болушту иштер керегинде» деп јөптөрин јүрүмде бүдүрери јанынан албатынын депутаттарынын јербойындагы Советтери элбек иш өткүргилеп јат. Тагнан хозяйствоны өскүрерге, тыгыдарга эл-јонго анчада ла Кан-Оозындагы аймакисполком эрчимдү јөмөп туру. Бу жылдын баштапкы јарымында аймакисполкомдо улустын тагнан мал-ажы, маалазы, онын продукциязы керегинде сегис сурак шүүжилген. Аймактын эл-јоны бойынын артык малын, маала ажын табыштырары јанынан иш аймакта јакшы төзөлип, бу сурак аайынча јурт Советтер ортодо социалистический мөрөй өткүрери темдектелген.

Тагнан мал-ашту улуска Кош-Агаш аймакта јаан ајару эдилип јат. Аймакисполкомдо колхозтор колхозтын Уставын канайда бүдүргилеп турганы керегинде ле аймактын төс јуртында јаткан эл-јоннын тагнан малын кабырары јанынан сурактар шүүжилген.

Јурт јаткан эл-јоннын тагнан хозяйствозын өскүрер сурак эмди областьтын көп саба аймактарында керектү ле учурлу сурак боло берген. Мал азыраар, маала ажын өскүрер күүндү улуска аймактарда јербойындагы Советтер ажыра јөмөлтө јетирилет. Советтер тагнан хозяйствоны тыгыдары јанынан башка-башка сурактар шүүшкилеп јат. Је анчада ла малдын кажаан-чеденин тудатан јер беретен, бойына јурт тудуп аларга, уй садып аларга улуска узак ойдин туркунына төлөйтөн акча (ссуда) берер, эл-јонго керектү агаш эш берер, өскө дө не-немеле болужатан, тагнан малды кабыратан, бойынын малына азырал белетеп алгадый јер үлеп беретен ле өскө дө бир канча сурактар Советтердин исполкомында улам сайын шүүжилет. Мынан көргөндө, эл-јонго тагнан хозяйство тудар арга берилип јат: улуска азыразын деп јаш мал, куштын балдарын садып јат, өлөң

эдетен, мал кабыратан, маала отыргызатан јерлер бергилеп јат, биригип эмезе коллективле сад, маала өскүретен јер берип, отыргызатан агаштарды садып јадылар, малга кажаан-чеден тудатан керектү не-неме јанынан болушкылайт. Эл-јонго бу сурактар аайынча тургуза ла бастыра керектү не-немелерле болужар арга јок, је ондый да болзо, кажы ла Совет јомөөргө кичеенип јат.

1976—1980 јылдардын туркунына областьтын эл-јонына бисле мөрөйлөжип турган Хакас областьтын куштар өскүрер «Энисейдеги» деп фабриказынан ла укту куштар өскүрип турган «Чемровтогы» деп заводынан 500 муннан ажыра куштар экелип садылган.

Бу ишке јурттардагы ла поселоктордогы Советтердин депутаттары ла олордын ижинде болужып турган ончо улус турушкылайт. Олор улус таннан хозяйство тутсын деп, ол мал, куш бойына да, государственного до керектү ле болушту деп јартагылап јат. Бого үзеери олор улус кандый мал азыраарга, кандый куш өскүрерге турган күүнин ајаруга алып, канча кире азырал керек болуп турганын чотко салып, кажы ла биле канча кире эт, маала ажын садар аргазын база ајаруга алгылап јат.

Билелер сайын јүрүп, улусла куучындашкан кийинде, улустын сурактары ла некелтелерин Советтердин исполкомдорынын заседаниелеринде ле бастыра јурт јуулган јуундарда шүүжип јадылар. Мындый иштер Советтердин улустын таннан хозяйствозынын продукциязын көптөдөри јанынан социалистический мөрөйининг төс сурактары болуп јат.

Аймактардын, јурттардын ла поселоктордын Советтерининг исполкомдоры улустын малы, текши мал чылап, азыралла јеткилделзин деп јаантайын ајару эткилейт. Кажы ла јыл эл-јонго өлөнг эдип алзын деп 42 мун гектардан ажыра јер чыгарылат, малын кабырзын деп јылдын ла 100 мун гектардан ажыра јер бергилейт. Јылдын ла эл-јонго колхозтор ло совхозтор 2600 тонна аш, 310 тоннадан ажыра комбиазырал ла өскө дө азырал садып турулар. Ого үзеери колхозчыларга ла совхозтын ишмекчилерине ишјал төлөөр јөп аайынча 550 тонна аш, 400 тонна өлөнг үлеп јадылар.

Јомөлтөнинг шылтузында онынчы бешјылдыкта улус таннан хозяйствозында бу јерге туткадый бастыра малды тудар боло берген. 1980 јылда, 1975 јылдагызына көрө, улустагы јоон уй-малдын тоозы 3 мун тынга көптөгөн, чочколордын — 5,7 мун тынга, кой, эчки — 22,9 мун тынга, јылкы — 900 тынга кожулган. Текши тоозын көргөжин, 1975 јылда эл-јон-

нын малы 57,9 мун тын болордо, 1980 жылда 67,7 мун тынга једип, 17 процентке кожулган.

Јурт јаткан улустаң јууган эт 1980 жылда, 1975 жылдагызына көрө, 800 тоннага, эмезе 25,8 процентке, сүт 3,2 мун тоннага көптөгөн. Мынаң көргөндө, областьтын эл-јоны малдаң алар продукцияны көптөдөргө кичеенип јат.

Мындый айалгада таңнаң малду эл-јоннын ла потребкооперациянын малдын эдин ле маала ажын садар јанынаң қолбулары элбеп јат, оныла коштой базардагы саду тыгып јат. Өткөн бешјылдыкта областьтын эл-јонына эт садары 2,9 катап көптөгөн, чочконын балдарын садары 250 тыннаң 1400 тынга чыккан.

Областьтын потребкооперациязы улустаң тере, түк, ноокы ла јурт хозјайствонын өскө дө продукциязын јууп јат. 1980 жылда таңнаң хозјайстволу улус 1527 центнер түк ле ноокы саткылаган. Бу саду 1975 жылдагызына көрө, 19,5 процентке өскөн, картошко садары 24,2 процентке көдүрилген.

Је таңнаң мал-аш өскүретен керек бистинг областьта текши јакшы өдүп туру деп темдектеерге болбос. Једикпестер эмди де көп. Анчада ла Күпчегендеги ле Чойдогы совхозтордо бу керекти керектегилебей јат. Јурт улуста таңнаң малын кабырар, јакшы одорлодор арга јок, көп јурттарда эл-јон бойынын малына азырал белетеп болбой артып калат. Бу јаан учурлу керектеги једикпестерди јоголтып, ишти төзөмөлдү ле эл-јонго болушту өткүрген болзо, областьтын эл-јоны таңнаң хозјайствозын тыгыдар эди, а хозјайство јок улус јаңыдаң баштаар аргалу болор эди.

Ю. Секачев

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЙ ИШТЕРДИҢ ХРОНИКАЗЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын бюрозы Кан-Оозы аймакта јирме экинчи партсъездтин адыла адалган колхозтын парткомы албаты-јонды КПСС-тин јирме алтынчы съездинин некелтелерине келиштире нравственный јанынан канайда үредип-таскадып турганы керегинде суракты көргөн. Бюронын јөбинде колхозтын парткомы ла правление-зи КПСС-тин јирме алтынчы съездинин јөптөриле, «Идеологический ле политико-таскамалду ишти оноҥ ары јаранды-рары керегинде» партиянын Төс Комитединин јөбиле башкарынып, колхозчыларды, анчада ла јашөскүримди бийик нравственный кылык-јанду, көрүм-шүүлтелү, јүрүмде эрчимдү туружар күүндү эдип таскадары јанынан бир кезек иштер өткүрип јат деп темдектеген. Мыныла коштой бу иште јаан једикпестер бары темдектелген. Партиянын обкомынын бюрозы колхозтын парткомын таскадулу ишти башкарарында эп-сүмелерди ле аргаларды јарандырзын, хозяйственно-экономический, административный ла таскадулу ишти үзүлбес колбулу өткүрер ээжилерди јана баспай бүдүрзин деп молјоды.

* * *

КПСС-тин обкомынын бюрозында областной пионерский организациянын ижин партийный јанынан башкарарын оноҥ ары јарандырар сурак көрүлген. Партийный организациялар пионерлерле өткүрилип турган иштерди шиндеп көрзин, пионерский организацияларды организационный јанынан оноҥ ары тыгыдар, пионерлерле өткүретен иштердин учурын теренжидип, эп-сүмелерин ле аргаларын јарандырзын, идейно-политический иште ле нравственный таскадунын, балдардын физический ле эстетический өзүминин сурактары бирлик болорын јеткилдезин деген шүүлте эдилген.

* * *

КПСС-тин Шебалиндеги райкомынын пленумы өткөн. «КПСС-тин XXVI-чы съездинин јөптөрине келиштире идеологический, политико-таскадулу иштерди оноҥ ары јаранды-

рары јанынан аймактың партийный организацияларынын задачалары керегинде» докладты партиянын райкомынын качызы А. И. Айманов этти. Пленум шүүжилген сурак аайынча партийный организациялардын бүдүретен чокым иштерин темдектеп алды.

* * *

Ишкүчиле јаткандарды КПСС-тин XXVI съездинин јөптөрине келиштире нравственный јанынан таскадарында аймактың партийный организациязынын задачалары партиянын Ондойдогы райкомынын пленумында шүүжилди. Партиянын райкомынын качызы нөк. А. К. Сакашевтин докладында ла айдылган куучындарда аңылу ајару бу иште једикпес-тутактарды јоголторына, таскадулу ишти КПСС-тин XXVI съездинин јөптөрине, «Идеологический, политико-таскадулу иштерди оноң ары јарандыраы керегинде» КПСС-тин Төс Комитединин јөбине, Л. И. Брежневтин куучындарындагы түп-шүүлтелерине ле јакаруларына келиштире јарандыраына эдилген.

* * *

Областьтын төс городында атеист-лекторлордын экикүндүк семинары өткөн. «КПСС-тин XXVI съездинин јөптөри аайынча научно-атеистический иштердин задачалары керегинде» докладты КПСС-тин обкомынын качызы Б. К. Алушкин этти. Албатыны атеистический јанынан үредип-таскадарынын башка-башка сурактарыла лекцияларды партийный ишчилер, ученыйлар, Барнаулдын ла Горно-Алтайсктын бийик үредүлү заведениелеринин преподавательдери кычыргандар. Семинарда турушкандар бир канча научно-популярный фильмдер көргөн, атеистический таскаду јанынан ченемел алышкан.

* * *

Горно-Алтайский автономный область ла МНР-дин Баян-Ульгейский аймагынын партийный организацияларынын ортодо делегациялар алыжар план аайынча коштой јаткан аймактың коллективтериле карындаштык колбуларды оноң ары элбедип, бистин областьтын иштеги коллективтеринин бир канча делегациялары најылык орооннын коллективтерине айылдап јүргендер. Олор КПСС-тин XXVI ла МНРП-нин XVIII съездтеринин јөптөрин јүрүмде бүдүрер иштер аайынча ченемел алышкандар.

* * *

Профессиональный союзтардын областной Совединин очередной пленумында «Физический культурада ла спортто элбек калык туружарын оноң ары тыңыдары јанынан» КПСС-тин Төс Комитединин ле СССР-дин Министрлеринин Совединин јөбине келиштире физический культура ла спортты оноң ары өскүреринде областьтын профсоюзный организацияларынын задачалары керегинде сурак шүүжилген. Бу сурак аайынча докладты облсовпрофтын председатели нөк. В. В. Волков этти. Докладчик ле куучын айткан нөкөрлөр иштин арбынын бийиктедери, производствоны интенсификациянын јолына көчүрери, улустын су-кадыгына килемји эдери физический культураны ла спортты өскүрери ле бузулбас колбулу деген бирлик шүүлте эттилер. Физический культурада, спортто, туризмде туружары кажы ла советский кижинин, анчада ла балдардын ла јашөскүримнин кажы ла күнде керектеген амадузы болорына једип алар, текши јерлерде материальный базаны тыңыдар, штаттагы ла общественный кадрларла өткүретен иштердин эрчимин тыңыдар, физкультуранын төмөндөй турган коллективтерин тыңыдар керек.

* * *

Горно-Алтайскта оборонно-массовый иштерди тыңыдар, ишкүчиле јаткандарды военно-патриотический таскадар сурактар аайынча партийно-хозяйственный активтин областной јууны өтти. КПСС-тин обкомынын качызы нөк Б. К. Алушкиннин эткен докладында аңылу ајару кажы ла јуртта, иштеги коллективте темдектелип турган организационный, идеологический ле социальный иштерди бир уунда јаба өткүргени ажыра оборонно-массовый ле военно-патриотический иштердин туказын оноң ары бийиктедерине эдилди. Јууннын ижинде КПСС-тин обкомынын члендери ле членине кандидаттар, партийный, советский, профсоюзный, комсомольский ишчилер, областной ведомстволордын ла организациялардын башкараачылары, үредүлү заведениелердин, военкоматтардын ишчилери, јуулардын ла иштин ветерандары турушкандар.

* * *

Үредүлү 1981—1982 жылдарда ВЛКСМ-нин XIX съездине ле Горно-Алтайский автономный областьтын төзөлгөнинен ала 60 жылдыгына учурлап агитационно-пропагандистский

поход өткүрери жанынан Горно-Алтайсктагы пединституттын комсомольский организациясынын эткен баштапканын ВЛКСМ-нин обкомынын бюросы жаратты.

Алтайлар бойынын күүниле Россияга бириккенинен ала 225 жылдыгына учурлай андый агитпоход Шебалин ле Майма аймактардын жерлериле өтти. Пединституттын 80 студенти-нен турган 7 агитгруппа өрөги адалган аймактардын журтта-рыла Себинин боочызына жетире жүргендер. Олор 24 лекция кычырып, 24 концерт тургузып, жуунын ла иштин ветеран-дарыла, производствонун озочылдарыла туштажулар өткүр-гендер.

Агитпоход алтайлар бойынын күүниле Россияга бирикке-нинен ала 200 жылдыгына учурлап, Себинин боочызындагы тургузылган керееc памятниктин жанында митингле божоды. Митингте общественностьтын чыгартылу улусы, ол тоодо биатлонло СССР-дин жуунты командазынын члендери туруш-кандар. Митингте КПСС-тин обкомынын качызы нөк. Б. К. Алушкин, ВЛКСМ-нин обкомынын баштапкы качызы нөк Ю. В. Антарадонов ло өскөлөри де турушкандар.

ЛАОСТЫН АЛБАТЫ-ДЕМОКРАТИЧЕСКИЙ РЕСПУБЛИКАЗЫ

Алты жыл мынан кайра, 1975 жылдын декабрь айынын баштапкы күндеринде Лаостын албатызынын чыгартылу улузынын Национальный конгресси Вьентьянда жуулыжып, ороон ичиндеги монархический стройды жоголтоло, Лаостын Албаты-Демократический Республикасын тозоори керегинде жоп жарадып алган. Анайда лаос албатынын журуминде жаан кубулталу жагы ой башталды.

Азыйда турениде ле жаан сондошто болгон, француз колониализмнин базынчыгынан ла американский империалисттердин «анылу жуузынан» жайымдалган лаос албаты капитализмди кондуре одуп, озумнин социалистический жолуна туруп алар аргалу болды. Республикада башкару-жан онын чындык ээзи болуп турган ишкучиле жаткан албатынын колына берилген.

Лаостын албатызын империализмге ле онын колтыкчыларына удурлажа агару тартыжуга чындык революционный баштаачы ийде-куч болуп турган Лаостын Албаты-революционный партиясы баштап, бойынын тартыжузында марксизмнин-ленинизмнин уредужин чике тuzаланып, женуге жедип алар аргалу болды.

Эмдиги ойдо ороон колониализмнин, феодально-монархический стройдын ла одус жылга улай откон жуу-чактын арткан-калганын женулү одуп, жаан учурлу экономический, социальный ла культурный кубулталарды эдип туру. Промышленностьто государственный сектор тозолгон. Журт хозяйствоны кооперировать эдери женулү одуп жат. Республиканын жаранып озорине СССР ле социалистический оскө до ороондор жаан болужын жетирип турулар. Олордын болужынын шылтузында ороон ичинде көп жагы промышленный предприятиялер тудулган, транспорт ло связь жаранып озуп жат. Советско-лаосский нажылыктын стройкаларынын тоозы жылдан жылга там ла элбеп туру.

Албаты-хозяйствоны оскүреринин учжылдык (1978—1980 жж.) планы женулү буткен. Эмди республика онын историясында эн баштапкы бешжылдык планын будүрерин баш-

тап ийди. «Республиканын 1981—1985 жылдарда социальный ла экономический өзүмининг төс ууламжылары керегинде» ЛНДР-нын башкарузынын жарадып алган жөбинде онын төс учурлу задачалары чокымдалып темдектелген. Анда промышленный производствоны там жарандыра өскүрери, журт хозяйство бөлүгинде жаан кубулталар эдери, эл-жоннын жадын-жүрүмининг аргазын там бийиктедери темдектелип жат.

Реакциянын, империализмнин ле гегемонизмнин кара ийде-күчтеринин өткүрип турган куурмакту табаруларына кайра жаан согулта жетирип турган айалгада Лаоско жаан учурлу иштерди бүдүрерге келижип жат. Лаос Вьетнамла ко-жо Түштүк-Күнчыгыш Азияда социализмнин эн чындык коручылы боло берген. Онын тыш жанындагы колбулары, телекей үстинде тоомжызы там ла өзүп туру. Ол социалистический карындаштык ороондорло колбуларды элбедип, телекей үстинде ле Азиянын жеринде амыр-энчүнин керегин бек эдери учун тартыжунын баштапкы бөлүгинде барып жат.

ТООЛОР ЛО КЕРЕКТЕР

Лаостын Албаты-Демократический Республикасы — түштүк-күнчыгыш Азиядагы государство, ол Индокитай жарым ортолыкта жадып жат. Жеринин кеми 236,8 мун кв. км, эл-жонынын тоозы 1978 жылда 3,5 млн. кижиге болгон.

1975 жылда албаты-демократический ийде-күчтер жеңү аларына жетире Лаос телекей үстинде эн ле сондогон өзүмдү 20 орооннын тоозына кирип турган. Жетен жылдардын жарымына жетире бу ороондо промышленность чек жок болгон. Жарымдай-кустарный кажы ла предприятиедө орто кемиле жирмеге жуук ишмекчилер бар болгон. Лаос аш-курсакты ла промышленный товарларды өскө ороондордон экелетен.

Албаты-хозяйствонун өзүмининг 1978—1980 жылдардын үчжылдык планын бүдүргенинин шылтузында Лаостын төс аш-курсак культуразын — ристи иштеп алары 38 процентке көптөгөн. Өткөн жылда ороон бастыразы 1 млн. тоннадан ажыра рис жуунадып алган. Анча кирелү ристи алдында качан да жуунатпаган.

Республиканын бешжылдыгынын планы 1981—1985 жылдарда журтхозяйственный продукцияларды иштеп аларын 24 процентке, национальный кирелтени 38—40 процентке бийиктедерин темдектеп жат.

Республикада мал өскүрери там ла жаранып туру. 1980 жылда, 1975 жылдагызына көрө, малдын тоозы 350 мунга

көптөгөн. Эмди бастыра малдын тоозы 1 млн. 300 мунга једе берген.

Национализировать эдилген 500 предприятие Лаостын албаты хозяйствозында государственный сектордын төзөлгөзи боло бердилер. Калганчы үч жылдын туркунына көп промышленный предприятиелер тудулган. Олордын тоозында: авто-ремонтный цехтер, журтхозяйственный техниканы ремонттоор мастерскойлор, кирпич эдер заводтор, комбиазырал белетеер заводтор, нефтехранилище, бөс согор ло кийим көктөөр фабрикалар, консерва эдер завод, Намигум ГЭС-тин экинчи бөлүги ле өскөлөри де.

Бу ла жуукта лаос албатынын 2/3 үлүүзи бичик-билик билбес болгон. Эмди Лаостын 13 провинцияларынын онында эл-жонды бичик-биликке үредери жеңүлү божогон. Ороон ичинде 4 мунган ажыра школдор иштеп јат. Анда 700 мунга жуук үренчиктерди 20 мун үредүчилер үреткилейт. Ороондо ПТУ-нын 20 мун үренечилери ле студенттер бар. Бешжылдыктын туркунына орто үредүлү школдордо үренчиктердин тоозын 40 процентке көптөдөри темдектелип туру.

Лаостын 2,5 мун студенттери, стажерлоры ла аспирантары СССР-де ле СЭВ-тин өскө дө ороондорында үренгилейт.

Республикада төс лө провинциальный 26, жүстен ажыра окружной, 600 общинный больницалар ла госпитальдар иштеп јат. Албаты јангы төзөлгөнинең ала 6 мун врачтар белетелген. Революциядан озо 3 млн. улусту ороондо јүк ле 80 врач иштеген.

СССР ле ЛНДР ортодо экономический ле научно-технический колбулар аайынча одустан ажыра јөптөжүлөр тургузылган. Бу ла жуук жылдарда Лаосто СССР-дин болужыла албаты-хозяйственный јирмеден ажыра объекттер тудулар. Лаос бу калганчы 5 жылдын туркунына анайда ок Вьетнам-ла, Венгрияла, ГДР-ле, Болгарияла, Чехословакияла, Польшала экономический ле научно-технический колбулардын јөптөжүлерин тургускан. 1976 жылдан ала Лаостын чыгартылу улузы СЭВ-те шиндеечилер болуп турушкылайт.

МОСКВА ЈАНЫНДАГЫ ЈУУ-СОГУШ

(Советский черүлердин контртабару эдери башталганынан ала 40 жылдыгына)

Ада-Төрөл учун Улу жууда Москванын мактулу коручыларынын јалтанбас тартыжузын албаты јажын чакка унды-

бас. Телекей үстінде социалистический эн баштапкы госу-
дарствонун төс городынын јанында өштүге удурлажа от-калап-
ту јаан согулталу табару эдери башталганынан ала төртөн
јыл (1941 јылда 30 сентябрь — 1942 јылда 20 апрель)
өткөн. Бу тартыжу бистин Јенүбистин тандагы болгон.

Фашистский Германиянын стратегтери бойларынын таба-
рулу јуу-согужында Москваны олјолоп аларын эн төс учурлу
задача эдип тургузып алдылар. Совет албаты бу городты
јылыйткан согында, удурлажа тартыжу өткүрер аргазы јок
болор ло СССР капитулировать эдер деп өштү иженген.
Фашистский олјочылардын Москвага табару эдери 1941 јыл-
дын 30 сентябринде башталган. Волга суунун үстиги јаны-
нан ала Курский областьтын јерине јетире от-калапту јуу-
согуштар өдөри башталды. Өштү улусла, техникала бистин
черүбистен ийделү болгонын тузаланып, бистин черүбистин
коруланып турган јерине јаан согултазын јетирген. Төрөлис-
тин төс городы јаан јеткердин алдында тура бергенин совет
албаты јарт билип, там эрчимдү тартыжуны өткүрерин баш-
таган. Партиянын кычырузы аайынча ол өйдө фронтто ло
тылда «Москваны өштүге бербезис!» деп кычыру јайыла
берди. Советский јуучылдар јуу-согушта јалтанбазын көргү-
зип, бистин орооныстын төс городына умзанып турган
өштүлерге кайра јаан согулталарды јетирип турдылар. Олор
октябрь-ноябрь айлардагы коруланар јуу-согуштарда өштүге
јаан табарулар эдип, онын ийде-күчине јаан согултазын
јетирдилер. Москва јанындагы фронтко Сибирьден, Орто
Азиядан, Ыраак Күнчыгыштан јаңы черү-бөлүктер келгилеп
турдылар. Төрөл городын корулаарына москвичтер көдүрилип
турдылар. Олор албаты коруланарынын дивизияларында ла
истребительный батальондордо, партизанский отрядтарда,
фабрикаларда ла заводтордо јенүге учурлап, јалтанбай тар-
тыжып ла эрчимдү иштеп турдылар.

Бистин орооныстын төс городынын бозогозынын јанында
өштүнүн табарузы кайра јаан согулта алган. 5—6 декабрь-
да советский черүлер өштүге удурлажа јаан јуу-согуштарды
өткүрип, оны кайра сүрүп, Московский ле өскө дө область-
тардын јеринен олорды чыгара сүрген. Бистин черүлерис-
ичкери јүткип, немецко-фашистский көп јаан биригүлерди,
элден ле озо черүлердин «Центр» деп биригүзин оодо соккон.

Москва јанындагы јенү бастыра јуу-согушка јаан учурлу
болды. Советский Черү стратегический баштанкайды өштү-
нин колынан сура согуп, гитлеровский черүлердин јендирт-
пес болгоны керегинде кей-меке макты илезине чыгарган.

Немецко-фашистский черүлердин жууны тоолу ла ойгө жегүлү божодып салар деген амадузы шорлонгон.

Советский черүнинг өштүгө Москва жанында жаан согулта жетиргенин бастыра телекей көдүринилү айалгада уткыган. Албатыларга бу жегү гитлеровский Германияны оодо согорына ижемји берген. Москвичтер бойлорынын эрчимдү тартыжузыла, ижиле бу городко — герой-город деп күндүлү ат-нереле ададар арга бердилер. Олор Москваны коручылдардын магын бийик көдүрип, эмди коммунизмнин строительдеринин баштапкы рядтарында баргылап жат.

ТООЛОР ЛО КЕРЕКТЕР

Москва жанындагы жуу-согуш бойынын жуучыл айалгазыла эки ойгө бөлүнүп жат: коруланарынын (1941 жылдын 30 сентябри — 4 декабри), ичкери табару эдеринин ойи база эки бөлүккө бөлинип туру — контртабару эдери (1941 жыл 5 декабрь — 1942 жыл 7 январь) ла советский черүлердин текши табару өткүрип, ичкерлегени (1942 жылдын 8 январинен ала 20 апрелине жетире).

Гитлеровский черүнинг Москвага табару эдеринин чокым планы «Тайфун» деп адалган. Бу табаруны черүлердин «Центр» деп биригүзи өткүрер учурлу болгон. Анда сентябрь айдын учына жетире 1800 мунг кижиге, 1700 танктар, 14 мунган ажыра орудиелер ле минометтор, 1390 самолеттор болгон. Онызы советско-германский бастыра фронт аайынча улустын 42 проценти, танктардын 75, орудиелердин ле минометтордын 38 проценти болгон. Советский Верховный Главнокомандование күнбадыш (московский) төс бөлүктө бастыра Кызыл Черүнинг 40 процентинен ажыразын аткарган. Бу черүлер Балтийский ле Кара талайлар ортодо тартыжуда туруштылар. Анда үч фронтто 1250 мунга жуук улус, 7600 орудиелер ле минометтор, 990 танктар, 677 самолеттор турушкан.

Өштүнинг черүлери советский черүлерди улусла 1,4 катапка, артиллерияла 1,8 катапка, танктарла — 1,7, самолетторло 2 катапка артыктап турган. Согулта жетирер төс бөлүктөрдө онын ийде-күчи оного до жаан болгон.

Немецко-фашистский черүлердин «Тайфун» деп план аайынча табарузы Брянский фронтко удурлажа 30 сентябрда башталган, 2 октябрда дезе Москва жанын корулап турган Күнбадыш ла Резервный фронтторго удурлажа.

Верховный Главнокомандованиенин Ставкизы 10 октябрда Күнбадыш ла Резервный фронтторды бир фронтко —

Күнбадыштын фронтына бириктирген. Онын командующий-ине черүнинг генералы Г. К. Жуков көстөлдү. 20 октябрыдан ала Москва ла ого жууктай райондор Коруланарынын Государственный Комитединин жөби аайынча коруланар айалгага көчүрилген.

1941 жылдын июль айында Москвада албаты коруланарынын 12 дивизиясы, истребительный 25 батальон, ишмекчилердин ле коммунисттердин 25 батальоны төзөлгөн. Москва ла онын облазы жуунын баштапкы айларында черүге 500 мун кижини, ол тоодо 91 мун коммунистти, 260 мун комсомолдорды ийген.

Партиянын кычырузы аайынча Москванын ла Московский областьтын 600 мунга жуук улусы, көп лө сабазы үй улус коруланар сооружениелер тударында иштеген.

Черүлердин «Центр» деп биригүзинин тылында 900-ке жуук партизанский отрядтар, биригүлер — бастыразы 40 мунга жуук улус жуулашкан.

Ноябрь айдын баштапкы күндеринде немецко-фашистский черүлердин Москвага жүткиген табарузы Күнбадыш фронтын бастыра бөлүктөринде токтодылган. 1941 жылдын ноябрь айынын жарымызында фашисттердин командованиези Москваны колына аларына 51 дивизияны, ол тоодо 13 танковый ла 7 моторизованный дивизияларды жууп, Москвага экинчи генеральный табару эдерине белетенген.

1941 жылдын 7 ноябринде Кызыл площадьта советский черүнинг Октябрьский революциянын 24-чи жылдыгына учурлалган парады өтти. Парадта турушкан көп черү-бөлүктөр көндүрө фронтко атандылар.

1941 жылдын ноябрь айынын учында ла декабрь айынын баштапкы күндеринде фронт Москвадан 25—30 километр ыраакта болгон.

5—6 декабрьда Күнбадыш, Калининский ле Түштүк-Күнбадыш фронттордын черүлери контртабаруга көчтилер.

Москва жанында гитлеровский черүлерди оодо согорына Верховный Главнокомандованиенин көстөгөн фронтторында декабрь айдын башталгазында 1100 мун кижиге жуук болгон, 7652 орудиелер ле минометтор, реактивный артиллериянын 415 установказы, 774 танк ла 1000 самолет болды. Черүлердин «Центр» деп биригүзинде ол өйдө 1708 мун кижини, 13 500-ке жуук орудиелер ле минометтор, 1170 танк ла 615 самолет болгон.

Декабрь айда советский черүлер: 12 — Солнечногорскты,

15 — Клинди, 16 — Калининди, 20 — Волоколамскты, 26 — Наро-Фоминскти, 1942 жылдын 2 январинда — Малоярославецти жайымдап алдылар.

1942 жылдын январь айына жетире Москва жанында контр-табару эдери жанынан советский черүний планынын баштапкы бөлүгү жеңүлү бүткөн. Черүлердин «Центр» деп немецко-фашистский биригүзи Москвадан 100—250 километрге кайра чачылган. Московский ле Тульский областтар, жаан городтор Калинин ле Калуга, өскө областтардын бир канча райондору жайымдалган.

СССР-дин жуу-жепселдү Ийде-Күчтери контр-табару ла текши ичкерлешти өткүргенинин шылтузында өштүний бе-женге жуук дивизиязын оодо соккон. Гитлеровецтер бу жуу-согушта жарым миллионнон ажыра улусты, 1300 танкты, 2500 орудие, 15 мунган ажыра машинаны ла өскө дө көп техниканы жылыткан.

Москва жанындагы жуу-согушта эрчимдү турушкан жуучылардын, фронттордын ла черүлердин командующийлеринин, фронттордын штабтарынын начальниктеринин ады-жолдору бистин Төрөлистин героический историзына бичилген. Олордын тоозында — Г. К. Жуков, И. С. Конев, В. Д. Соколовский, Л. А. Говоров, К. К. Рокоссовский, Ф. И. Голиков, А. И. Еременко, Д. Д. Лелюшенко, В. И. Кузнецов, И. В. Болдин, М. Г. Ефремов ло өскөлөри де; корпусстардын, дивизиялардын ла бригадалардын командирлери И. В. Панфилов, В. И. Полосухин, А. И. Лизюков, И. Ф. Петров, Л. М. Доватор, М. Е. Катуков, П. А. Белов, А. П. Белобородов, И. А. Плиев, П. А. Ротмистров ло өскөлөри де.

Москва жанындагы жуу-согушта героизмин ле жалтанбазын көргүскени учун 39 часттарга ла биригүлерге гвардейский деп ат-нере адалган, 36 мун жуучылар ла командирлер ордендерле, медальдарла кайралдаткан. Энг ле жалтанбас деген 110 жуучылга, ол тоодо 28 панфиловецке Советский Союзтын Геройы деп ат-нере адалган. «Москваны корулаганы учун» деп медальла бир миллионнон ажыра улус кайралдаткан.

Ада-Төрөл учун Улу жууда совет албатынын жеңү алганынан ала жирмезинчи жылдыгын темдектеер өйдө, 1965 жылдын май айында Москва городко город-герой деп күндүлү ат-нере адалган. 1977 жылда «Москва — герой-город» деп обелиск кондырылган.

Л. И. БРЕЖНЕВ

(чыккан кўнинен ала 75 жажына учурлай)

КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы СССР-дин Верховный Совединин Президиумынын Председатели, Советский Союзтын Маршалы, Коммунистический партиянын ла Советский государствонун, телекейлик коммунистический ле ишмекчи движениенин атту-чуулу ишчизи Леонид Ильич Брежнев 1906 жылда 19 декабрьда Каменскоеде (эмдиги Днепродзержинск городто) ишмекчи-металлургтын билезинде чыккан. Он беш жаштан ала иштеп баштаган. Ишмекчи болуп, ол ок өйдө үренип турган. 1927 жылда Курскта землеустроительно-мелиоративный техникумды үренип божодоло, Белоруссияда ла Курский губернияда землеустроитель болуп иштеген, онын кийинде Уралда райербөлүктин заведующийи ле Бисертский районный Советтин исполкомынын председателиниң заместители болгон. 1931 жылда Леонид Ильич Брежнев Днепродзержинск городто металлургический институтка киреле, ол ок өйдө Днепровский металлургический заводто слесарь болуп иштеген. 1935 жылда институтты отличиялы божодуп, ол ло заводто инженер болуп иштеген.

Комсомолго Л. И. Брежнев 1923 жылда, Коммунистический партияга 1931 жылда кирген. 1937 жылда Л. И. Брежневти Днепродзержинский горсоветтин исполкомынын председателиниң заместителине туткандар, 1938 жылдын май айынан ала — ол партиянын обкомынын бөлүгинин заведующийи, 1939 жылдын февралинен ала десе — Украинанын КП(б)-зинин Днепропетровский областной комитединин качызы.

Ада-Төрөл учун Улу жуунун баштапкы күндеринде Л. И. Брежнев фронтко акту күүниле барып, фашизмди толо женип чыгарына жетире жуудагы черүде турган. Ол Түштүк фронттын политуправлениезинин начальнигинин заместители, 18-чи десантный черүнин политбөлүгинин начальниги, 4-чи Украинский фронттын политуправлениезинин начальниги болгон. 1944 жылда ого генерал-майордын званиязы берилген. Л. И. Брежнев Кавказта, Крымда, Причерноморьеде, Украинада жуучыл операцияларды белетееринде ле өткүреринде, анайда ок Чехословакиянын, Польшанын, Венгриянын албатыларын жайымдаары учун өткүрилген жуу-согуштарда

турушкан. Ол Москвада Јенүнинг Парадында база турушкан.

Ада-Төрөл учун Улу јуу божогон кийинде Л. И. Брежнев партийный ла государственный иштинг эн каруулу бөлүктөрүн башкарган. 1946 жылдын август айынан ала ол — Украинанын Коммунистический партиясынын Запорожский, 1947 жылдын ноябринен ала Днепропетровский обкомынын баштапкы качызы. 1950 жылдын июль айында Л. И. Брежневти Молдавиянын Компартиясынын баштапкы качызына туткандар. Ол Запорожский ле Днепропетровский областтарда, Молдавский СССР-де немецко-фашистский олјочылар јайраткан албаты хозяйствоны орныктырары ла оной ары көдүрери јанынан јаан ишти башкарган. 1952 жылдын октябрь айында КПСС-тин XIX съездинде Л. И. Брежнев КПСС-тин Төс Комитединин члени, Төс Комитеттин Пленумында дезе Президиумнын членине кандидат ла КПСС-тин Төс Комитединин качызы эдип тудулган.

1954 жылдын февраль айында КПСС-тин Төс Комитеди Л. И. Брежневти республиканын партийный организациясын башкараарына Казахстанга ийген. Республиканын алдына эн јаан албаты-хозяйственный задача — јаңы јерлерди ле күзле јерлерди кыралап тuzаланар задача тургузылган болгон. 1954 жылдын февраль айында Л. И. Брежневти Казахстаннын Компартиясынын экинчи качызы, 1955 жылда август айда дезе баштапкы качызы эдип туткандар. Бу иштерде ол республиканын экономикасынын ончо бөлүктөрүн, науказын ла культуразын көдүрерине көп күчин берген. 1956 жылда партиянын XX съезди Л. И. Брежневти КПСС-тин Төс Комитединин члени, Төс Комитеттин Пленумы дезе Президиумнын членине кандидат ла КПСС-тин Төс Комитединин качызы эдип туткан. 1957 жылдын июнь айынан ала Л. И. Брежнев — КПСС-тин Төс Комитединин Президиумынын члени, 1958 жылдан ала — КПСС-тин Төс Комитединин РСФСР аайынча Бюрозынын председателинин заместители болгон.

Леонид Ильич Брежнев — СССР-дин 3-чи — 10-чы катап тудулган Верховный Советинин депутады, СССР-дин Верховный Советинин Президиумынын члени, РСФСР-дин 5-чи — 10-чы катап тудулган Верховный Советинин депутады, анайда ок дезе Молдавский ССР-дин 3-чи катап тудулган Верховный Советинин ле Казахский ССР-дин 4-чи катап тудулган Верховный Советинин депутады болгон.

1960 жылдын май айында Л. И. Брежнев СССР-дин Верховный Советинин Президиумынын Председатели эдип тудулала, бу иште 1964 жылдын июнь айына јетире болгон. Ол ок

өйдө 1963 жылдын июнь айынан ала КПСС-тин Төс Комитетинин качызы болуп иштеген. Партиянын Төс Комитетинин октябрьдагы (1964 ж.) Пленумы Л. И. Брежневти КПСС-тин Төс Комитетинин Баштапкы качызы эдип туткан. 1964 жылдын ноябрь айынан ала ол анайда ок — КПСС-тин Төс Комитетинин РСФСР аайынча Бюрозынын председатели ле 1965 жылдын октябринен ала — СССР-дин Верховный Советинин Президиумынын члени. 1966 жылда КПСС-тин XXIII съездинин кийинде Төс Комитеттин Пленумында Леонид Ильич Брежнев Политбюронын члени ле КПСС-тин Төс Комитетинин Генеральный качызы эдип тудулган. Партиянын XXIV, XXV ле XXVI съездтеринин кийинде КПСС-тин Төс Комитетинин Пленумдарында Л. И. Брежнев катап ла Политбюронын члени ле КПСС-тин Төс Комитетинин Генеральный качызы эдип тудулган.

КПСС-тин Төс Комитетинин Генеральный качызынын ижинде Л. И. Брежнев бойын ленинский бүдүмдү атту-чуулу политический ишчи деп көргүсти. Коммунистический строительствонын эмдиги үйе-өйинде — тын өзүмдү социализмнин үйе-өйинде ороонды экономический, социально-политический ле культурный жанынан өскүреринин партия иштеп тургускан улу-кеен программазын жүрүмде бүдүрери келтейинен Коммунистический партиянын ла Советский государствонун эдип турган көп жанду бастыра ижине онын акту бойынын жетирген жөмөлтөзин торт тоолоп айдар да арга жок. СССР-де коммунистический строительствонын төс задачаларын чокымдаарында ла жүрүмде бүдүреринде Леонид Ильич Брежнев чике бойы турушкан. Научно-технический революциянын жедимдерин хозяйствонун социалистический системанын артыктап турганыла бириктирери керегинде Л. И. Брежневтин тургускан жаан исторический учурлу задачазы Коммунистический партиянын экономический политиказынын жагы, төс ууламжызын көргүзип жат. Общественный производствонун арбындадарына, бастыра хозяйственный иш-тоштын арбынын ла чындыйын бийиктедерине ууланган жол орооннын албаты хозяйствозынын тебүлү өзөрин, ишкүчиле жаткандардын жадар аргазы ла культуразы бийиктеерин, албатылардын нажылыгы там ла тынырын, Советский государствонун экономический ле коруланар ийде-күчи үзүк жок жаанап турарын жеткилдеген.

Партиянын XXVI съездине Төс Комитеттин Отчетный доклады жаан учурлу политический ле теоретический документ болуп жат. Оны съезде КПСС-тин Төс Комитетинин Генеральный качызы нөкөр Л. И. Брежнев айткан. Ол док-

ладта бистин ӱйдин эн учурлу ончо сурактары бастыра јанынан ла терен кӱрӱлген. Доклад бистин орооннын ла телекейлик айалганын эмдиги ӱйе-ӱйин творческий марксистско-ленинский эп-сӱмеле шиндегенинин јакшынак јозогы болуп јат.

1977 јылда СССР-дин јаңы Конституциязын иштеп тургусканы ла јӱптӱгӱни онын ады-јолыла колбулу. Л. И. Брежневтин телекейлик колбулар јанынан бӱдӱрип турган ижи элбек ле кӱп јанду. 1964 јылда 6 ноябрьда куучын айдып, Л. И. Брежнев телекейлик керектерде Советский Союзтын генеральный јолы — «ол социализмди ле коммунизмди тӱзӱп бӱдӱрерге керектӱ амыр айалгаларды јеткилдеерине, социалистический орсондордын бирлигин ле чук болгонын, олордын најылыгын ла карындаштыгын тыңыдарына ууланган јол, јайымданаачы революционный движенелерди јӱмӱӱорине, Азиянын, Африканын, Латинский Американын кемнен де камааны јок госуларстволорыла бирлик кӱӱндӱ болорын ла ӱмӱлӱжип иштеерин ончо аргаларла ӱскӱрерине, капиталистический госуларстволорло амыр-энчӱ коштой турарынын ээжилерин јӱптӱӱорине, кижиликти телекейлик јуудан аргадаарына ууланган јол» деп темдектеген. Бистин орооныс шак бу јолло бек алтамла, јана баспай барып јат.

Азиянын, Африканын ла Латинский Американын колониальный базынчыктан јайымданган госуларстволорынын башкараачы ишчилериле Л. И. Брежневтин ӱткӱрген кӱп тоолу туштажулары ла јӱптӱжӱ-куучындары, онын најылык Индияга, Гвинеяга, Афганистанга ла ӱзӱп турган ӱскӱ дӱ ороондорго барып јӱргени — ол КПСС-тин ле Советский госуларствонын телекей ӱстинде озочыл санаалу калыктарла најылажар ла ӱмӱлӱжип иштеер политиказынын чоком кӱргӱзӱзи. 70-чи јылдарда телекейлик политикада «соок јуудан» курч айалганы јымжадарына кӱчкӱни Л. И. Брежневтин ады-јолыла колбулу. Л. И. Брежнев 60-чы ла 70-чи јылдардын анчада ла јаан учурлу телекейлик документтеринин алдына кол салган. Тыш политикада амыр-энчӱни сӱӱген ленинский ууламјыны турумкай ӱткӱрип, ол јуу-јепселдерди кӱптӱдӱ эдерин токтодоры, јаңы телекейлик јуунын чочыдузын астардары јанынан баштанкайлу шӱӱлтелерин кӱп катап айткан. Амыр-энчӱни корыыр ла тыңыдар тартыжуда эткен јаан ижи учун 1973 јылда Л. И. Брежневке «Албатылар ортодо амыр-энчӱни тыңытканы учун» деп телекейлик Ленинский сый берер эдип јӱптӱлгӱн. 1975 јылда ол амыр-энчӱ учун туружаачылардын Движениезинин эн бийик кайралыла —

Ф. Жолио-Кюриинг адыла адалган «Амыр-энчүнинг алтын медалиле», 1978 жылда амыр-энчүнинг телекейлик Димитровский сыйыла кайралдаткан. 1980 жылда Л. И. Брежневке «Алтын Меркурий» деп сый берер эдип јөптөлгөн. 1979 жылда ого «Кичинек јер», «Орныктыру» ла «Јаңы јер» деп бичиктери ле амыр-энчү учун чылазыны јок тартыжып турганы учун Ленинский сый берилген. Л. И. Брежнев — Советский Союз-тын үч катап Геройы, Социалистический Иштин Геройы. Төрөлдинг бу бийик кайралдарын Леонид Ильич Брежнев Коммунистический партияга ла Советский государствого коммунистический строителствоодо эткен јаан ижи учун, Ада-Төрөл учун 1941—1945 жылдарда болгон Улу јууда немецко-фашистский олјочыларды јенип чыгарына јетирген јаан јомөлтөзи учун, Советский Союзтын экономический ле корулар ийде-күчин тыгыдары јанынан өткүрген эрчимдү ле јаан једимдү ижи учун, амыр-энчү ле албатыларга јеткер болбозы учун чылазыны јок тартыжып турганы учун алган. Л. И. Брежнев эн бийик военный кайралла — «Јенү» орденле, Лениннинг јети ордениле, Октябрьский Революциянын ордениле, Кызыл Маанынын эки ордениле, Богдан Хмельницкийдинг II степеньду ордениле, Ада-Төрөл учун јуунын I степеньду ордениле, Кызыл Чолмон орденле, Күндүлү мылтык-јепселле, СССР-динг медальдарыла кайралдаткан. Ол Болгария Албаты Республиканын эки катап Геройы, Германский Демократический Республиканын эки катап Геройы, Монгольский Албаты Республиканын Геройы, Чехословацкий Социалистический Республиканын эки катап Геройы, Польский Албаты Республиканын, Венгерский Албаты Республиканын, Куба Республиканын ла көп тоолу өскөдө государстволордын эн бийик кайралдарыла кайралдаткан.

БАЖАЛЫҚТАР

Ичкери өзүмнинг алтамдары	3
Үргүлјиге кожо, үргүлјиге најылык	8
Советтер де таннанг хозяйство	17
Идеологический иштердин хрониказы	20
Лаостын Албаты-демократический республиказы	24
Москва јанындагы јуу-согуш	26
Л. И. Брежнев (75 јажына учурлай)	31

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано к печати 10/XII 1980 г. Усл. п. л. 2,09 Уч.-изд. 1,8.
Заказ 4143. Тираж 500 экз. Цена 4 коп. Формат 60×84¹/₁₆.
АН 00270.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательств-
ва, г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36. Горно-Алтай-
ская типография, пр. Коммунистический, 27.

4 акча

ГОРНО-АЛТАЙСК · 1981